

Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав [Текст] / В. П. Грибанов. – Изд. 2-е. – М. : Статут, 2001. – 411 с.

УДК 347.4

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ THE ORDER OF EXECUTION OF THE CONTRACT OF CARRIAGE OF GOODS BY RAIL

Сірко Р.Б.,
здобувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

У запропонованій статті розглядаються порядок та особливості виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом. При цьому наголошується, що договір перевезення вантажу залізничним транспортом вважається виконаним, якщо дотримано всіх умов, передбачених цим договором або транспортною накладною.

Ключові слова: договір перевезення, залізничний транспорт, залізниця, вантаж, виконання договору.

В предложенной статье рассматриваются порядок и особенности исполнения договора перевозки груза железнодорожным транспортом. При этом акцентируется внимание, что договор перевозки груза железнодорожным транспортом считается исполненным, если соблюдены все условия, предусмотренные этим договором или транспортной накладной.

Ключевые слова: договор перевозки, железнодорожный транспорт, железная дорога, груз, исполнение договора.

The proposed article describes how to perform the contract and especially rail transport. In this case, the focus is that the contract of carriage of goods by rail is considered fulfilled, if all of the conditions specified in the contract or bill of lading.

Key words: transportation contract, railway transport, railway (s), freight, performance of the contract.

Актуальність теми дослідження обумовлена особливим значенням перевезень вантажу залізничним транспортом для економіки України, та недосконалістю їх правового регулювання. Сьогоднішня обумовлює необхідність визначення та однозначного розуміння базових понять договору перевезення вантажу залізничним транспортом в умовах реформи цивільного права та формування нової системи зобов'язань; заповнення прогалин у дослідженні цього договору, що мають місце у вітчизняній літературі; визначення співвідношення норм чинного Цивільного [1], Господарського кодексів України [2] та Статуту залізниць України [3], які регулюють відносини перевезення вантажу залізничним транспортом. При цьому належне виконання договору має винятково важливе значення не тільки для досягнення економічної мети, але й для визначення вини і міри відповідальності за неналежне виконання договору перевезення.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як С. С. Алексєєв, А. Г. Биков, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, Г. С. Гуревич, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, В. А. Єгіазаров, О. С. Юффе, О. О. Карлов, А. Д. Кейлін, Н. С. Ковалевська, В. В. Луць, О. Л. Маковський, Д. А. Медведєв, Я. І. Рапопорт, А. М. Рубін, Г. П. Савічев, О. І. Сафончик, О. М. Садіков, Є. О. Харитонов, М. Є. Ходунов, Р. Ш. Цинцадзе, Х. І. Шварц, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневич та інших.

Виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом має ряд особливостей. Договір залізничного перевезення – це договір, за яким надаються послуги перевезення, що не обов'язково мають результати. Ця особливість є специфікою діяльності принципу реального виконання і полягає у неможливості для перевізника видати вантаж, аналогічний втраченому.

Результату договору не можна досягнути зусиллями лише однієї сторони, будь то перевізник або відправник, виконання договору вимагає зустрічних дій з боку обох сторін. Наказом Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. були затверджені окремі розділи Правил перевезення вантажів (далі – Правила перевезення вантажів). Правила перевезень вантажів залізничним транспортом суворо регламентують ці дії, порядок їх здійснення і наслідки [4]. Таким чином, можна сказати, що виконання договору перевезення залізничним транспортом – це регламентований чинним законодавством порядок і процес вчинення учасниками цього договору необхідних послідовних і взаємопов'язаних дій, які були обумовлені у договорі перевезення або транспортній накладній. Згідно з визначенням перевізник не зможе виконати свій обов'язок, що полягає у перевезенні вантажу, якщо відправник вантажу не надасть вантаж для перевезення у визначений строк, передбачений у договорі, а одержувач вантажу, у свою чергу, не зможе його одержати, якщо перевізник не поінформує його про прибуття вантажу. Тому для відносин договору перевезення вантажу має велике значення вимога його належного виконання.

Договір перевезення вантажу залізничним транспортом визнається виконаним, якщо виконано все, що було обумовлено у договорі перевезення або транспортній накладній. М. О. Тарасов вважає цими елементами предмет, строк, тару і упаковку, місце виконання договору (тобто місце доставки вантажу і видачу вантажу) [5, с. 313].

У зв'язку з цим доцільно було б у змісті договору перевезення вантажу залізничним транспортом передбачити такі істотні умови: предмет договору, тобто вид, найменування вантажу, його вагу, масу, специфічні властивості, вартість. Істотними умовами є також умови про строк до-

говору і його вартість. Строк договору перевезення вантажу як істотна умова має бути передбачена не лише у договорі, але й бути законодавчо закріплена у ЦК України та Статуті залізниць України.

До тих істотних умов, які є необхідними для укладення договору, автор відносить також місце виконання договору, що визначається відправником і узгоджується із перевізником, який має право визначити таке місце самостійно, тому що залізничні перевезення здійснюються виключно певною залізничною лінією з відповідної станції відправлення до станції призначення.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом – це доставка і видача вантажу, вказаного у транспортній накладній, у кількості та якості, прийнятому для перевезення, особі, яка має право отримати вантаж у місці призначення і в строк, визначені у договорі або законі з дотриманням необхідних і можливих умов безпеки.

В якості вантажу можуть перевозитися товарно-матеріальні цінності, певним чином індивідуалізовані. Тому обов'язком перевізника є перевезення і доставка саме того вантажу, який був зданий відправником. Але перелік товарно-матеріальних цінностей, що можуть перевозитися залізничним транспортом, відрізняється порівняно із перевезеннями іншими видами транспорту, наприклад, повітряним. Існують категорії небезпечного вантажу, перевезення якого регулюється спеціальними правилами [6, с. 21].

Порядок, кількість і час завезення вантажів визначається за договором перевізника та вантажовідправника. Чинне законодавство України категорично забороняє завезення вантажу понад встановлену норму, а також завчасне завезення вантажів на станцію відправлення, якщо немає впевненості в їх своєчасній відправці.

Міжнародні та внутрішні залізничні перевезення спеціальних і небезпечних вантажів здійснюються згідно з чинним законодавством України, чинними міжнародними договорами, нормативно-правовими актами міжнародних організацій, членом яких є Україна. Такі перевезення здійснюються експлуатантами України, які отримали дозвіл на виконання перевезень спеціальних і небезпечних вантажів.

Підготовка небезпечних вантажів до залізничних перевезень здійснюється відправником вантажу з дотриманням особливих умов перевезень небезпечних вантажів, із вжиттям заходів відповідно до чинного законодавства України для зниження ступеня ризику негативних явищ під час перевезень залізничним транспортом.

На підставі отриманого від уповноважених органів дозволу на перевезення небезпечних вантажів відправник укладає з експлуатантом договір про перевезення заявленого вантажу залізничним транспортом. Поряд з істотними умовами договором має бути передбачено відповідальність відправника вантажу за об'єктивність поданих відомостей щодо характеру і виду вантажу.

Небезпечні вантажі до перевезення залізничним транспортом допускаються згідно із попередніми заявками вантажовідправників на підставі дозволу, виданого у встановленому порядку [7, с. 77].

Правилами перевезень небезпечних вантажів залізничним транспортом визначено відповідальність відправника за: правильність назв небезпечних вантажів, їх відповідну якість, забезпечення належного технічного стану вантажу для його безпечного перевезення; правильне віднесення небезпечних вантажів за розрядами і видами; правильне упакування і тару, що мають забезпечити гарантовано безпечне залізничне перевезення такого вантажу; правильне зважування кожного окремого місця та їх маркування, оформлення перевізних документів і дозволу на залізничне перевезення; вжиття всіх інших заходів, необхідних для забезпечення безпечного перевезення небезпечного вантажу залізничним транспортом.

За невиконання або неналежне виконання договору перевезення небезпечних вантажів залізничним транспортом перевізник відповідає у порядку і в розмірах, встановлених для перевезення звичайних вантажів [8].

Порядок виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом залежить від ваги, об'єму, розмірів, упакування вантажу і строків перевезення.

Згідно з Правилами перевезень вантажів залізничним транспортом, залізничне перевезення здійснюється за наявності вантажу, який за своєю вагою, об'ємом, якістю і властивостям відповідає умовам транспортування відповідним транспортним засобом. Тобто залізничне перевезення вантажу, яке за своєю вагою, об'ємом, якістю або зміною своїх властивостей внаслідок зміни, наприклад, клімату, температури, атмосферного тиску, не відповідає умовам транспортування, не здійснюється. Таким чином, ці показники мають істотне значення і наявність хоча б одного з них не дозволяє перевезення.

Щодо ваги (її допустимі межі), то вона встановлюється перевізником і є обов'язковою для відправника.

Вимога пред'явити вантаж у належній упаковці також має істотне значення для належного виконання договору перевезення залізничним транспортом. Цього вимагає, по-перше, відповідальність перевізника за пошкодження вантажу; і, по-друге, необхідність створити умови, які забезпечили б збереження вантажу.

З цією метою вантажовідправник зобов'язаний надати, а перевізник прийняти вантаж, упакований належним чином для того, щоб доставити його до місця призначення неушкодженим. Якщо відправник не упакував вантаж згідно з чинними стандартами або як того вимагають умови безпеки, перевізник має право відмовитись від його перевезення. Відповідальність за стан упаковки і тари вантажу лежить на відправнику, який знає особливі властивості, притаманні вантажу, що призначений для транспортування. Однак станція призначення, яка приймає вантаж для перевезення, виходячи з необхідності забезпечення належних умов зберігання, має здійснювати контроль за цим.

Строк дії договору перевезення вантажу, тобто час, необхідний для його виконання, визначається проміжком часу від моменту прийняття вантажу для перевезення до моменту його видачі одержувачу вантажу у пункті призначення. Цей проміжок часу може бути передбачено договором, визначено транспортним статутом або відповідними правилами. Але ні в Статуті залізниць України, ні в Правилах перевезень вантажів залізничним транспортом не закріплено певного строку виконання залізничного перевезення. Тому, строки встановлюються за згодою сторін у договорі.

Тривалість терміну доставки вантажу залежить від розкладу руху поїздів, що рухаються маршрутом від станції відправлення до станції призначення. При цьому слід враховувати час на всі процедури, що пов'язані з перевезенням.

Тому загальний строк доставки вантажу буде складатись із таких елементів: час, затрачений на збереження вантажу у пункті відправлення; час на перевезення вантажу; час на видачу вантажу, враховуючи строк на оповіщення одержувача про прибуття вантажу.

Початковим моментом виконання перевезення можна визначити момент прийняття вантажу для перевезення на станції призначення, а кінцевим – дата оповіщення одержувача вантажу про прибуття вантажу на станцію призначення.

Існують ще кілька важливих строків, від дотримання яких залежить належне виконання договору перевезення. Це строки виконання окремих обов'язків сторонами або учасниками договору. Так, наприклад, одержувач вантажу не зможе виконати вчасно свій обов'язок з прийняття вантажу, якщо перевізник не повідомить йому про прибуття вантажу у встановлені Правилами перевезень вантажів залізничним транспортом строки.

Якщо з прибуттям на станцію призначення перевізник своєчасно повідомив одержувача про прибуття вантажу, але той його не одержав, то цим він порушує свої обов'язки згідно з договором. Перевізник, який своєчасно повідомив одержувачу про надходження вантажу, відповідальності за прострочення договору не несе.

Крім того, враховуються обставини, передбачені відповідним переліком, які не включаються в строк доставки вантажу – це час затримки відправлення вантажу з вини відправника (якщо завантаження здійснюється його засобами); час чекання на станції перевантаження вантажу черговим маршрутом на станції призначення і за встановленим розкладом, але не більше 24 годин; час затримки вантажу на станції відправлення або на станції перевантаження на вимогу державних органів, санітарних, карантинних та інших установ. Тобто термін доставки вантажу збільшується на той строк, упродовж якого виникла обставина, зазначена у цьому переліку.

Прострочення – це затримка строків виконання зобов'язання, викликана різними причинами. Залежно від вини визначають наслідки прострочення. Зокрема, Г. П. Савічев, який звернув увагу на те, що з наявністю вини закон пов'язує лише наслідки, але не власне факт прострочення [9, с. 114].

Пропуск строку виконання зобов'язання є фактом, який викликає певні правові наслідки. Проте, в окремих випадках існують так звані пільгові строки, за рахунок яких термін виконання зобов'язання відкладається на пільговий строк, визначений законом.

Місце виконання договору має важливе значення для вирішення спорів про належне виконання перевізником свого обов'язку. Специфіка перевезень залізничним транспортом полягає в тому, що залізничні перевезення здійснюються лише залізничними лініями, які розташовані на території нашої країни, початковою і кінцевою точками яких є відповідні станції призначення.

Станція призначення і є місцем виконання договору перевезення залізничним транспортом, який зазначається у перевізних документах. Станцію призначення обирає відправник, він вказує його в документах при маркуванні вантажу. Станція призначення, зі свого боку, зобов'язана повідомити одержувачу вантажу про прибуття на його адресу вантажу протягом не більше 12 годин з моменту його прибуття, а при перевезенні небезпечних вантажів і таких, що швидко псуються, – протягом однієї години.

Перевізник зобов'язаний видати вантаж особі, яка має право на його отримання, тобто одержувачеві вантажу, якого вказано в транспортній накладній, або його пред-

ставнику, який має пред'явити належно оформлену довіреність на отримання товарно-матеріальних цінностей.

Особа, яка отримує вантаж, має внести плату (платежі і збори), яку має право стягнути з неї перевізник і лише потім прийняти вантаж. Він також має право прийняти вантаж і вивезти його незалежно від того, чи прибув вантаж із запізненням, у повному обсязі або частково і навіть незамовлений вантаж. На підтвердження отримання вантажу одержувач робить запис у дорожній відомості, яка залишається у перевізника. У одержувача залишається накладна з відміткою про видачу вантажу та час видачі.

Одержувач має право відмовитись від прийняття вантажу, якщо внаслідок псування або пошкодження якості вантажу змінилася настільки, що можливість його повного або часткового використання виключена.

«Покладанням на одержувача вантажу зобов'язання прийняти вантаж, який прибув на його адресу, забезпечується виконання перевізником його основного обов'язку, тому що з моменту передачі вантажу одержувачу його обов'язок вважається виконаним», вважає Н. А. Безрук [10, с. 235]. Тобто виконання договору перевезення з боку перевізника закінчується з моменту передачі вантажу одержувачеві. Це останній етап виконання договору, на якому досягається мета і результат укладення договору перевезення.

Видача вантажу вважається заключним юридичним фактом, з яким пов'язують завершення процесу перевезення вантажу. Однак про належне виконання договору можна говорити лише у випадку видачі вантажу дійсному одержувачеві (особі, яка має належні документи на право отримання вантажу). У протилежних випадках перевізник не має бути звільнений від відповідальності за видачу вантажу неналежному одержувачеві, оскільки перевезення вважається виконаним після дотримання всіх умов відповідно до укладеного договору, транспортної накладної та закону.

У висновку слід наголосити, що виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом має винятково важливе значення не лише для досягнення економічної мети, але й для визначення вини і міри відповідальності за неналежне виконання договору перевезення. Виконання договору залізничного перевезення вантажу має ряд особливостей. Було встановлено, що цією особливістю є специфіка діяльності за принципом реального виконання, яка полягає у неможливості для перевізника видати вантаж аналогічний на заміну втраченого. Договір перевезення вантажу залізничним транспортом вважається виконаним, якщо дотримано всіх умов, передбачених цих договором або транспортною накладною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
2. Господарський кодекс України: Закон України від
3. Статут залізниць України: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14.
4. Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів: Наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. № 644.
5. Тарасов М. А. Договор перевозки. – Ростов-н/Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1965. – 372 с.
6. Дозорець О. Договір перевезення вантажу різними видами транспорту: правова характеристика // Підприємництво, госп-во і право. – 2001. – № 7. – С. 21.
7. Правове регулювання перевезень в Україні / За ред. Є. О. Харитонова. – Х. : Одиссей. – 2006. – 550 с.
8. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 6 квітня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 28.
9. Савічев Г. П. Проблемы эффективности законодательства в транспортных обязательствах. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 140 с.
10. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: 2-е изд., испр. – М. : Статут, 2000. – 926 с.